

พัฒนาการและทฤษฎีพัฒนาการ

โดย ไพโรจน์ คะเชนทร์

chan2.obec.go.th/wattungpelschool

พัฒนาการและทฤษฎีพัฒนาการ

โดย ไพโรจน์ คะเชนทร์

ความหมายของพัฒนาการ

เฮอร์ล็อก (Hurlock, 1984) กล่าวถึงความหมายของคำ “Development” และ “Growth” ไว้ดังนี้

คำว่า “Development” แปลว่า พัฒนาการ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพ (Qualitative Change) ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ก้าวหน้า เป็นลำดับขั้นตอน คำว่าก้าวหน้า หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีทิศทางซึ่งไปในข้างหน้ามากกว่าถอยหลัง ส่วนคำว่า “Growth” หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างขั้นในปัจจุบันและขั้นก่อนหน้านั้น หรือความสัมพันธ์ระหว่างขั้นปัจจุบันกับขั้นที่จะตามมา

ส่วนคำว่า “Growth” แปลว่า การเจริญเติบโต หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในเชิงปริมาณ (Quantitative Change) กล่าวคือ เป็นการเพิ่มขนาดและโครงสร้าง ไม่แต่เพียงการขยายใหญ่ขึ้นทางร่างกายให้เห็นภายนอกเท่านั้น แต่จะขยายอวัยวะโครงสร้างภายในและสมอง ด้วยผลของการเจริญเติบโตของสมองนี้เอง ทำให้มีความสามารถในการเรียนรู้มากขึ้น เช่น มีความจำมากขึ้น มีเหตุผลมากขึ้น กล่าวได้ว่า จะมีความเจริญทั้งด้านร่างกายและจิตใจไปพร้อมกันทีเดียว

สรุปได้ว่า พัฒนาการ หมายถึงการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ของมนุษย์อย่างมีระเบียบแบบแผนอย่างต่อเนื่องเป็นไปตามลำดับขั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ก้าวหน้าด้านคุณภาพ ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ และสมอง พร้อมทั้งในแนวทางที่ถอยหลังด้วย ซึ่งพอลูนีโลมใช้คำว่า การเจริญเติบโต แทนหรือใช้ควบคู่กันไปได้

หลักของพัฒนาการ

นักจิตวิทยาได้สรุปหลักของพัฒนาการไว้ดังนี้ (ถวิล ธาราโกชน์ และศรีณีย์ คำวิสุข, 2548)

1. พัฒนาการเป็นกระบวนการต่อเนื่อง (Continuous Process)

การพัฒนาของมนุษย์นับตั้งแต่การปฏิสนธิ (Conception) จนกระทั่งเจริญเติบโต เป็นผู้ใหญ่ไปสู่วัยชรา เป็นกระบวนการต่อเนื่องติดต่อกันไป พัฒนาการเป็นสิ่งที่ต่อเนื่องกันไปเสมอ จะไม่กระโดดข้ามเป็นช่วง ๆ และจะไม่หยุดชะงักอยู่ในช่วงระยะใดระยะหนึ่ง เว้นแต่ร่างกายจะป่วยและเมื่อสุขภาพร่างกายดีดังเดิมแล้วก็จะพัฒนาต่อไปเรื่อย ๆ

2. ลำดับขั้นของการพัฒนาจะเป็นไปอย่างมีแบบแผน

เด็กทุกคนจะมีลำดับขั้นของการพัฒนาเหมือนกัน แต่อัตราการพัฒนาจะแตกต่างกัน เช่น เด็กจะดื่มนมได้ก่อนที่จะสามารถเดินได้เป็นแบบแผนเหมือน ๆ กันทุกคน แต่อายุที่จะเรียนรู้การนั่งและการเดิน จะแตกต่างกันระหว่างเด็กคนหนึ่งกับเด็กอีกคนหนึ่ง

3. พัฒนาการจะดำเนินไปในทิศทางจากศีรษะลงสู่ปลายเท้า (Cephalocaudal)

พัฒนาการจะแผ่ขยายจากส่วนศีรษะลงสู่เท้า ซึ่งหมายความว่า การพัฒนาทั้งในด้านโครงสร้างและหน้าที่เกิดขึ้นครั้งแรกตรงส่วนศีรษะก่อน แล้วจึงสู่ลำตัวและส่วนขาในที่สุด การพัฒนาการการเคลื่อนไหวก็จะเป็นไปในการทำงานเมื่อปล่อยให้เด็กนอนคว่ำ เด็กจะสามารถ ยกศีรษะและยกลำคอขึ้นได้ก่อนที่จะสามารถยกส่วนอกได้

4. พัฒนาการจะมีแนวทางจากใกล้ไปไกล (Proximodistal)

ตามหลักนี้การพัฒนาจะเริ่มจากส่วนใกล้สู่ส่วนไกล โดยเริ่มจากแกนกลางของร่างกาย ออกสู่ส่วนตรงไปยังส่วนปลายสุด ได้แก่ มือและเท้าในวัยก่อนคลอด ส่วนศีรษะและลำตัวพัฒนาก่อนที่จะปรากฏตุ่มตาของแขนขาขึ้น จากนั้นตุ่มตาแขนจะค่อย ๆ ยาวขึ้น และพัฒนาไปเป็นมือและนิ้ว เช่นเดียวกันกับการพัฒนาการเคลื่อนไหว เด็กจะสามารถใช้ส่วนแขนได้ก่อนที่จะใช้มือและจะใช้มือหยิบจับของได้ทั้งมือก่อนที่จะสามารถควบคุมการใช้นิ้วมือได้

5. พัฒนาการจะสัมพันธ์และขึ้นอยู่กับการเจริญเติบโตของสมอง

ตัวอย่างของหลักพัฒนาการข้อนี้ เช่น เราจะไม่สามารถจับให้เด็กนั่งลงได้ ถ้าสมองยังไม่เจริญถึงพอที่จะควบคุมกล้ามเนื้อของลำตัวได้

6. การตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่ร่างกายจะค่อยพัฒนาไปเป็นการตอบสนองที่แสดงออกที่มีความหมายเฉพาะแห่ง

ตัวอย่างของหลักพัฒนาการข้อนี้ เช่น ทารกที่มีผู้อุ้มอยู่ เวลาดีใจเมื่อเห็นแม่จะโยกตัวเตะเท้าทั้งสองแล้วเตรียมไผ่ไปหาแม่ พฤติกรรมดังกล่าวถือว่าเป็นการตอบสนองทั้งตัว ถ้าเป็นเด็กโต เมื่อเห็นแม่จะแสดงออกเพียงยิ้มหรือเดินไปหาเป็นการตอบสนองเฉพาะแห่ง

7. พัฒนาการแต่ละด้าน จะมีอัตราความเจริญเฉพาะเป็นส่วน ๆ ไป

ตัวอย่างของหลักพัฒนาการข้อนี้ เช่น กะโหลกศีรษะจะเจริญเติบโตเต็มที่เมื่ออายุ 8 ปี แต่สมองและสติปัญญาจะเจริญเติบโตเต็มที่ภายหลัง ส่วนแขนขาจะเจริญเต็มที่เมื่อเข้าสู่วัยรุ่น

สรุปได้ว่า หลักของพัฒนาการ จะประกอบไปด้วย 7 ประการ คือ 1. พัฒนาการเป็นกระบวนการต่อเนื่อง (Continuous Process) 2. ลำดับขั้นของการพัฒนาจะเป็นไปอย่างมีแบบแผน 3. พัฒนาการจะดำเนินไปในทิศทางจากศีรษะลงสู่ปลายเท้า (Cephalocaudal) 4. พัฒนาการจะมีแนวทางจากใกล้ไปไกล (Proximodistal) 5. พัฒนาการจะสัมพันธ์และขึ้นอยู่กับการเจริญเติบโตของสมอง 6. การตอบสนองต่อสิ่งเร้าที่ร่างกายจะค่อยพัฒนาไปเป็นการตอบสนองที่แสดงออก

ที่มีความหมายเฉพาะแห่ง และ 7. พัฒนาการแต่ละด้าน จะมีอัตราความเจริญเฉพาะเป็นส่วน ๆ ไป ซึ่งในการจัดกระบวนการเรียนการสอนนั้นจะต้องคำนึงความเหมาะสมเกี่ยวกับหลักของพัฒนาการของแต่ละบุคคลด้วย เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนนั้นเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากที่สุด

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการ

1. ทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญา (Cognitive Development Theory) ของพือาเจต์

พือาเจต์ (Piaget) นักจิตวิทยาชาวสวิส จบปริญญาเอกทางชีววิทยา แต่หันมาสนใจทางจิตวิทยา ประสบการณ์จากการเลี้ยงลูก 3 คน โดยเฝ้าสังเกตและบันทึกพฤติกรรมของลูก ๆ เกี่ยวกับกิจกรรมที่ลูกทำได้ หรือทำไม่ได้ ตามลำดับช่วงอายุ จึงสรุปเป็น ทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญา ซึ่งสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้ (Springston, 2007)

1.1 มโนทัศน์พื้นฐาน มีแนวคิดสำคัญดังนี้

1.1.1 สกีม่า (Schema) หมายถึง โครงสร้างของประสบการณ์ของมนุษย์แต่ละคน เป็นการประมวลข้อมูลต่าง ๆ เป็นข้อความรู้ (ถูกบ้าง ผิดบ้าง) เก็บสะสมไว้ในสมองอาจมีทั้งส่วนที่คงสภาพเดิม ส่วนที่หายไป ส่วนที่เพิ่มเติมหรือส่วนที่ปรับปรุงแต่งเติม จึงเปรียบสกีม่าได้กับสิ่งมีชีวิตเพราะมีพัฒนาการอยู่เรื่อย ๆ

1.1.2 การคิดแก้ปัญหา (Operation) สกีม่าจะพัฒนาการได้คืบหน้าขึ้นอยู่กับการคิดแก้ปัญหา ทั้งนี้ เพราะการดำรงอยู่ของชีวิตมนุษย์แต่ละคน ย่อมมีการคิดแก้ปัญหาอยู่ตลอดเวลาตั้งแต่เรื่องง่าย ๆ เช่น ไปหยิบของที่ต้องการ การหาน้ำดื่ม ไปจนถึงเรื่องยาก ๆ เช่น การซ่อมรถยนต์การใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ การบริหารงานบริษัทให้เจริญรุ่งเรือง ดังนั้น จึงหมายถึงว่ามนุษย์คนใดคิดแก้ปัญหาเองบ่อย ๆ ย่อมมีสกีม่าที่มีพัฒนาดีขึ้นเรื่อยๆ

การคิดแก้ปัญหา จะพัฒนาการไปสู่ความสมบูรณ์สูงสุดระหว่างอายุ 11 - 15 ปี

การคิดแก้ปัญหาที่สมบรูณ์นั้น บุคคลจะต้องกระทำ 3 อย่างต่อไปนี้ได้ คือ 1) หาเหตุผลกับสิ่งที่เป็นนามธรรมได้ เช่น หาเหตุผลเกี่ยวกับเรื่องความยุติธรรม ความสามัคคี ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น 2) ตั้งสมมติฐานได้ นั่นคือสามารถสันนิษฐานหาสาเหตุแห่งปรากฏการณ์หนึ่ง ๆ ได้มากกว่า 1 ประเด็น เช่น เมื่อพบรถยนต์ชนกัน ก็พิจารณาจากสภาพที่พบเพื่อคาดเดาถึงปัจจัยที่เป็นที่มาของอุบัติเหตุได้ 2 - 3 แนวทาง เป็นต้น และ 3) สามารถตั้งกฎเกณฑ์ในการแก้ปัญหาได้นั่นคือ กำหนดเกณฑ์ขึ้นมาได้เองเพื่อนำไปแก้ปัญหา เช่น แบ่งสิ่งของ 8 สิ่ง ออกเป็น 2 พวก โดยแยกตามสี หรือจำแนกตามรูปทรง เป็นต้น

การคิดแก้ปัญหาของบุคคลแต่ละบุคคลนั้น เริ่มพัฒนาการจาก 2 สิ่งต่อไปนี้

1.1.2.1 กระบวนการรวบรวมหลายพฤติกรรมเข้าเป็นระบบ (Organization)

หรือเรียกว่า “ชุดพฤติกรรม” สิ่งนี้หมายถึงเมื่อมนุษย์เกี่ยวข้องกับสิ่งเร้าใดสิ่งเร้าหนึ่งเป็นครั้งแรก ๆ ในชีวิต ก็จะแสดงพฤติกรรมเกี่ยวข้องกับสิ่งเร้า นั้น ๆ หลายพฤติกรรม รวมได้เป็น 1 ชุดพฤติกรรมเช่น มองวัตถุสีแดง เอื้อมมือไปคว้ามาเขย่าเพื่อฟังเสียงและใส่ปากดูด รวมได้ 1 ชุดพฤติกรรม หรือ 1 ระบบ (ของกระบวนการรวมหลาย

พฤติกรรมเข้าด้วยกัน) เมื่อบุคคลเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม มากขึ้นเรื่อย ๆ ชุดพฤติกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อเกี่ยวข้องกับสิ่งเร้าในสภาพแวดล้อมย่อมมีจำนวนมาก เช่น ทำอาหาร เล่นฟุตบอล ขับรถยนต์ เป็นต้น โดยแต่ละกิจกรรมย่อมประกอบด้วยชุดพฤติกรรมมากมาย ชุดพฤติกรรมแต่ละชุดเปรียบได้กับการฝึกทำทางพื้นฐานของการเล่นกีฬาแต่ละท่านนั่นเอง

1.1.2.2 การปรับปรุงเปลี่ยนแปลง (Adaptation) เป็นสภาวะที่บุคคลเกี่ยวข้องกับสิ่งเร้าใหม่ ที่อาจจะคล้ายหรือต่างจากเดิม แต่มีใช้สิ่งเร้าเดิม บุคคลย่อมไม่อาจใช้ชุดพฤติกรรมเดิมได้อย่างเหมาะสมนัก จึงมีแนวทางในการแสดงพฤติกรรม ดังนี้

1.1.2.2.1 การดูดซึม (Assimilation) เป็นการนำเอาชุดพฤติกรรมเดิมมาใช้ในสถานการณ์ใหม่ โดยยึดความคิดและความเคยชินของตนเป็นส่วนใหญ่ บางครั้งก็ได้ผลบางครั้งก็ไม่ได้ผล เช่น เด็กเมื่อเล่นของเล่นก็มักจบลงที่การดูด ซึ่งอาจได้รับผลที่พึงพอใจหรือไม่ก็ได้ หรือเมื่อโยนลูกเตะกร้อให้นักบาสเกตบอล เขามักใช้มือรับ แต่ถ้าโยนให้นักฟุตบอลเขามักใช้เท้ารับ เป็นต้น “การดูดซึม” หรือการนำชุดพฤติกรรมเดิมมาใช้ในสถานการณ์ใหม่ แล้วได้ผลนำไปสู่ “ภาวะสมดุล (Equilibrium)” นั่นคือบุคคลอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมขณะนั้นได้ปกติ เป็นที่น่าพอใจ ไม่เคียดแค้น (ภาวะสมดุล ดำรงอยู่ไม่นาน คนเราต้องปรับตัวเองให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมอยู่เรื่อย ๆ ถ้าตนเองไม่สามารถปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมได้ แต่ถ้าสามารถจัดการให้สิ่งแวดล้อมปรับเปลี่ยนได้ก็จะปรับเปลี่ยน เช่น ปรับอุณหภูมิ ปรับปรุงที่อยู่อาศัย เป็นต้น) ในกรณีที่ใช้การดูดซึมไม่ได้ผลก็ต้องดำเนินการขั้นต่อไปคือการปรับตัว

1.1.2.2.2 การปรับตัว (Accommodation) เป็นการดัดแปลงชุดพฤติกรรมให้เหมาะสมกับสิ่งเร้าในสภาพที่ตนเผชิญอยู่ เช่น เด็กอาจพบว่า การดูดของเล่นที่เป็นแม่เหล็กไม่สนุกเท่าเอาแม่เหล็กไปดูดสิ่งของที่ทำด้วยเหล็ก จึงปรับชุดพฤติกรรมเดิมที่เคยใช้กับแม่เหล็ก หรือนักฟุตบอลที่เอาเท้ารับเตะกร้อต้องปรับปรุงแต่งท่าทางของตนเพื่อให้ควบคุมเตะกร้อได้ตามต้องการ อันจะนำไปสู่ “ภาวะสมดุล” ในสิ่งแวดล้อมใหม่ของแต่ละบุคคลสรุปได้ว่า ถ้าใช้ “การดูดซึม” ได้ผลก็ไม่ต้องใช้ “การปรับตัว” แต่ถ้าใช้การปรับตัว แสดงว่าต้องเคยใช้การดูดซึมแล้วไม่ได้ผล แต่ไม่ว่าจะใช้แบบใดก็ล้วนนำไปสู่ “ภาวะสมดุล” และนำไปสู่พัฒนาการของ “สติมา” อยู่เรื่อย ๆ

1.2 ขั้นพัฒนาการทางปัญญา ระยะตั้งแต่ทารกจนถึงวัยรุ่น คนเราจะค่อย ๆ ปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้มากขึ้นตามลำดับขั้น ซึ่งพินอเจต์แบ่งลำดับขั้นของพัฒนาการทางปัญญาของมนุษย์ไว้ 4 ขั้นคือ

1.2.1 ขั้นการสัมผัสและการเคลื่อนไหว (Sensorimotor Stage) (แรกเกิด - 2 ปี)

พินอเจต์เป็นนักจิตวิทยาคนแรกที่ได้ศึกษาพัฒนาการทางปัญญาของเด็กวัยนี้ไว้อย่างละเอียด

จากการสังเกตบุตร 3 คน โดยทำบันทึกไว้และสรุปว่าวัยนี้เป็นวัยที่เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมโดยใช้ประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหวของอวัยวะต่าง ๆ ของร่างกายเด็กวัยนี้มีความรู้ได้ ตามขีดจำกัดของอาการ “สัมผัส” ด้วยประสาทสัมผัส และการ “เคลื่อนไหว” ด้วยอวัยวะที่ใช้กล้ามเนื้อ ซึ่งถ้าพิจารณาให้ลึกซึ้งแล้วเด็กรับรู้ได้มากจาก “การประสานงานระหว่างตากับมือ” เป็นสำคัญ ซึ่งเป็นนัยบ่งชี้ว่า “ประสบการณ์ตรง” ของเด็กน่าจะมีผลต่อความรู้ความเข้าใจของเขามากกว่าประสบการณ์ทางอ้อม

1.2.2 ขั้นก่อนเข้าสู่การคิดแก้ปัญหา (Preoperational Stage) (อายุ 2 - 7 ปี)

เด็กวัยก่อนเข้าเรียนและวัยอนุบาลอยู่ในขั้นนี้ ซึ่งมีโครงสร้างของปัญญา (Structure) ที่จะใช้สัญลักษณ์แทนวัตถุสิ่งของที่อยู่รอบ ๆ ตัวได้ หรือมีพัฒนาการทางด้านภาษา เด็กวัยนี้จะเริ่มด้วยการพูดเป็นประโยคและเรียนรู้คำต่าง ๆ เพิ่มขึ้น และรู้จักคิด อย่างไรก็ตามความคิดของเด็กวัยนี้ยังมีข้อจำกัดหลายอย่าง ขั้นนี้สามารถจำแนกได้เป็น 2 ขั้นย่อย ๆ ดังนี้

1.2.2.1 ขั้นคิดเบื้องต้น (Preconception) (อายุ 2 - 4 ปี) ที่จริงเด็กวัยนี้มีความคิดรวบยอดเพียงแต่ขาดความสมบูรณ์และขาดเหตุผลที่ถูกต้อง เรื่องสำคัญที่เด็กขาดความคิดรวบยอดคือ “การคิดเชิงอนุรักษ์” และ “การคิดย้อนกลับ”

1.2.2.1.1 การคิดเชิงอนุรักษ์ (Conservation) คือปริมาณของวัตถุคงที่แม้มีการเปลี่ยนแปลงรูปร่าง เช่น ถ้าตักน้ำด้วยแก้วพอมมาให้เด็กดู แล้วเทใส่แก้วที่อ้วนกว่า เด็กจะคิดว่าน้ำน้อยลง เพราะยังไม่เข้าใจ

1.2.2.1.2 การคิดย้อนกลับ (Reversibility) เช่น เมื่อเทน้ำจากแก้วพอมใส่แก้วที่อ้วนกว่า แล้วถามเด็กว่าแก้วใดมีน้ำมากกว่า เด็กไม่สามารถคิดย้อนว่า ถ้าเทกลับคืนน้ำก็จะเท่าเดิม

1.2.2.2 ขั้นคิดเอง (Intuitive) (อายุ 4 - 7 ปี) เป็นช่วงที่เด็กรับรู้จากสิ่งเร้าแล้วคิดตามนั้น โดยไม่สามารถไตร่ตรองโดยวิจยารณญาณได้ เช่น เมื่อผู้ใหญ่พูดว่า “เมื่อวานเพิ่งบินกลับมาจากเชียงใหม่” เด็กก็จะคิดว่าเป็นการบินมาอย่างนก

1.2.3 ขั้นคิดแก้ปัญหาเชิงรูปธรรม (Concrete Operational Stage) (อายุ 7 - 11 ปี)

พัฒนาการทางปัญญาและความคิดของเด็กวัยนี้แตกต่างกันกับเด็กในขั้นที่ 2 มาก เด็กวัยนี้จะสามารถสร้างกฎเกณฑ์และตั้งกฎเกณฑ์ในการแบ่งสิ่งต่าง ๆ ออกเป็นหมวดหมู่ได้ คือ เด็กสามารถที่จะอ้างอิงด้วยเหตุผลและไม่ขึ้นกับการรับรู้จากรูปร่างเท่านั้น เด็กวัยนี้สามารถแบ่งกลุ่มโดยใช้เกณฑ์หลาย ๆ อย่าง และสามารถคิดย้อนกลับได้ ความเข้าใจเกี่ยวกับกิจกรรมและความสัมพันธ์ของตัวเลขก็เพิ่มมากขึ้น เด็กวัยนี้ถ้าได้รับการนำเสนอปัญหาที่เป็นรูปธรรมแล้ว เขาจะคิดแก้ปัญหาได้ดี มีความเข้าใจปัญหาถูกต้อง แต่คนจำนวนมากมักเข้าใจผิดเกี่ยวกับรูปธรรม เช่น สัญลักษณ์ ที่เป็นตัวหนังสือ ตัวเลขที่จริงเป็นตัวแทนของนามธรรมหรือรูปธรรมก็ได้

โดยสัญลักษณ์ต่าง ๆ นั้น แม้จะมองเห็นก็ถือว่าเป็น “นามธรรม”

1.2.4 **ขั้นคิดแก้ปัญหาเชิงนามธรรม (Formal Operational Stage)** (อายุ 11 ปีขึ้นไป) ในขั้นนี้ พัฒนาการทางปัญญาและความคิดของเด็กเป็นขั้นสุดยอด คือ เด็กในวัยนี้จะเริ่มคิดเป็นผู้ใหญ่ ความคิดแบบเด็ก สิ้นสุดลง เด็กสามารถที่จะคิดหาเหตุผลนอกเหนือไปจากข้อมูลที่มีอยู่สามารถที่จะคิดเป็นนักวิทยาศาสตร์ สามารถที่จะตั้งสมมติฐานและทฤษฎี และเห็นว่าความจริงที่เห็นด้วยการรับรู้ไม่สำคัญเท่ากับการคิดถึงสิ่งที่เป็นไปได้ (Possibility)

ตารางที่ 1 สรุปขั้นพัฒนาการทางปัญญาของพือาเจต์

ขั้น	อายุ	ตัวอย่างลักษณะของพัฒนาการ
การสัมผัสและการเคลื่อนไหว (Sensorimotor)	แรกเกิด - 2 ปี	- รับรู้ว่ามีวัตถุบางอย่างที่แตกต่างจากตนเอง- รู้จักจำสิ่งที่น่าสนใจ- เข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ โดยการใช้ประสาทสัมผัส- รู้ว่าวัตถุบางอย่างจะไม่สูญหายไป- รับรู้เฉพาะเหตุการณ์ที่ปรากฏต่อหน้า- การใช้ภาษาในการแสดงความคิดยังไม่พัฒนาเต็มที่
ก่อนเข้าสู่การคิดแก้ปัญหา (Preoperational)	2 - 7 ปี	ขั้นคิดเบื้องต้น (Preconception)- ยึดตัวเองเป็นศูนย์กลาง และไม่เข้าใจความคิดผู้อื่น- ไม่เข้าใจในความแตกต่าง แต่เข้าใจในความเหมือน- เริ่มรับรู้การใช้เหตุผลแต่ยังใช้ในการคิดแก้ปัญหาไม่ได้ขั้นคิดเอง (Intuitive)

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ขั้น	อายุ	ตัวอย่างลักษณะของพัฒนาการ
คิดแก้ปัญหาเชิงรูปธรรม (Concrete Operational)	7 - 11 ปี	- คิดแยกประเภทและสร้างความสัมพันธ์ได้ - คิดเปรียบเทียบได้ - เริ่มเข้าใจเรื่องของปริมาณ ปริมาตร และน้ำหนัก - รู้จักคิดโดยใช้เหตุผล - คิดย้อนกลับได้ - คิดแบ่งแยกจำนวน จัดหมวดหมู่ จัดลำดับชั้นได้ - คิดเรียงลำดับจากเล็กไปหาใหญ่
คิดแก้ปัญหาเชิงนามธรรม (Formal Operational)	11 ปีขึ้นไป	- คิดแบบนามธรรม คือคิดโดยไม่ต้องใช้วัตถุเป็นสื่อ - คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ได้ - คิดเชิงวิทยาศาสตร์ เช่น ตั้งสมมติฐานอย่างมีเหตุผล

การนำทฤษฎีของพือาเจต์ไปใช้ในการศึกษามีตัวอย่างให้เห็นอยู่มากมาย เช่น ใช้เป็นแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนให้มีความยากง่ายพอเหมาะกับขั้นพัฒนาการของเด็กแต่ละวัย ใช้เป็นแนวคิดพื้นฐานการจัดการศึกษาแบบเปิด (Open Education) โดยการปล่อยให้เด็กได้มีโอกาสรวบรวมหลายพฤติกรรมเข้าเป็นระบบ (Organization) และปรับปรุงเปลี่ยนแปลง(Adaptation) ประสบการณ์ด้วยวิธีการของเด็กเอง และจัดให้มีศูนย์กิจกรรมต่าง ๆ ในห้องมากมายเพื่อให้เด็กสามารถเลือกประสบการณ์การเรียนตามความสนใจเอง ใช้เป็นแนวคิดในการจัดการเรียนรู้แบบเพื่อนช่วยเพื่อน เพราะเด็กที่อยู่ในวัยเดียวกันจะสามารถอธิบายสิ่งต่าง ๆ ให้เพื่อนวัยเดียวกันเข้าใจได้ดี เหมือนพูดภาษาเดียวกัน ใช้เป็นแนวคิดในการจัดการเรียนรู้และประเมินผลเป็นรายบุคคล เนื่องจากเด็กแต่ละคนมีลักษณะเฉพาะตัวจึงควรได้รับการกระตุ้นเป็นรายบุคคลให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เป็นต้น จากตัวอย่างบางประการที่กล่าวถึงนี้แสดงให้เห็นว่าทฤษฎีนี้ถูกนำไปใช้เป็นแนวคิดสำคัญในการจัดการศึกษากันอย่างกว้างขวาง (Piaget, 1990)

2. ทฤษฎีพัฒนาการทางจิต - เพศ (Psychosexual Development Theory) ของฟรอยด์

ฟรอยด์ (Freud) จิตแพทย์ชาวออสเตรีย และนักจิตวิทยาในกลุ่มจิตวิเคราะห์ (Psychoanalysis) ที่มีชื่อเสียงมาก โดยมีความเชื่อพื้นฐานว่า บุคลิกภาพของมนุษย์พัฒนามาจาก

แรงขับพื้นฐาน 3 ประการคือ แรงขับที่จะดำรงอยู่ (Survival Drive) แรงขับที่จะทำลาย (Aggressive Drive) และแรงขับทางเพศ (Sex Drive) คำว่า “Psychosexual” หมายความว่า บุคคลย่อมแสวงหาความพึงพอใจจากการใช้อวัยวะส่วนหนึ่งเปลี่ยนแปลงตามขั้นตอน กำหนดได้ด้วยวัย ซึ่งทฤษฎีของฟรอยด์มีสาระสำคัญดังนี้ (Boatman, 2007)

2.1 มโนทัศน์พื้นฐาน มีแนวคิดสำคัญดังนี้

2.1.1 ระดับของจิต เป็นการจำแนกระดับความรู้ตัวของบุคคลในการแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ โดยจำแนกเป็น 3 ระดับ ดังนี้

2.1.1.1 จิตรู้สำนึก (Conscious) เป็นความรู้ตัวขณะแสดงพฤติกรรม เช่น การเริ่มหัดขับที่รถยนต์ การตอบโต้กับบุคคลอื่นในเรื่องที่มีความสำคัญสูง เป็นต้น

2.1.1.2 จิตกึ่งรู้สำนึก (Subconscious) เป็นการแสดงพฤติกรรมที่กำกวมระหว่างความรู้ตัวสลับเปลี่ยนกับความไม่รู้ตัว เช่น การทำพฤติกรรมตามความเคยชิน ทำพฤติกรรมตามขั้นตอนฝึกฝนจนมีความชำนาญ เป็นต้น

2.1.1.3 จิตใต้สำนึก (Unconscious) เป็นความไม่รู้ตัว แต่เป็นรากฐานผลักดันพฤติกรรม ในบางครั้งจิตระดับนี้อาจปรากฏเป็นความฝัน ทั้ง ๆ ที่เรื่องนั้น ๆ บุคคลนั้นไม่ได้คิดคำนึงถึงตามปกติ บางกรณีบุคคลอาจได้รับการกระตุ้นจากสิ่งแวดล้อมบางอย่างแล้วนึกขึ้นได้ก็มี

ฟรอยด์เปรียบเทียบระดับของจิตกับก้อนน้ำแข็งที่ลอยน้ำซึ่งทำให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น กล่าวคือ

ก้อนน้ำแข็งที่ลอยน้ำ จะมีส่วนที่อยู่เหนือน้ำ ส่วนที่ปริมาตรน้ำ และส่วนที่อยู่ใต้น้ำอันเปรียบเสมือน

จิต 3 ระดับ โดยจิตระดับที่สามนั้นจะโผล่พ้นผิวน้ำได้ ก็ต่อเมื่อมีลมหรือมีคลื่นที่รุนแรงเท่านั้น ฟรอยด์เชื่อว่าจิตใต้สำนึกมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมในชีวิตของบุคคลในแต่ละวันมาก และแรงขับ

ทางเพศก็อยู่เบื้องหลังของอิทธิพลนี้ด้วย

2.1.2 สัญชาตญาณ (Instinct) เป็นพฤติกรรมที่เป็นไปเองโดยธรรมชาติของแต่ละชนิดของอินทรีย์ไม่จำเป็นต้องมีการเรียนรู้ นักจิตวิทยาหลายคนอธิบายสิ่งนี้ไว้ในรูปของปฏิกิริยาสะท้อน (Reflexive Action) พฤติกรรมที่เป็นสัญชาตญาณมีมากมาย แต่มีบางพฤติกรรมที่เราคิดว่าเป็นการเรียนรู้ เช่น การว่ายน้ำซึ่งเป็นสัญชาตญาณ เพียงแต่ที่บางคนว่ายน้ำไม่เป็น เพราะเลย “ระยะวิกฤต (Critical Period)” สำหรับการว่ายน้ำไป (คือช่วงที่ควรจะได้ว่ายน้ำกลับไม่มีโอกาสจนเวลาผ่านพ้นระยะวิกฤตไป สัญชาตญาณนี้จึงหายไปด้วย) ฟรอยด์แบ่งสัญชาตญาณไว้เป็น 2 กลุ่ม คือ

2.1.2.1 สัญชาตญาณแห่งการมีชีวิต (Live Instinct) เป็นพฤติกรรมการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อการดำรงอยู่ของชีวิต เช่น การหาปัจจัยเพื่อยังชีพ การหนีห่างจากภัยอันตราย เป็นต้น

2.12.2 สัญชาตญาณแห่งความตาย (Dead Instinct) เป็นพฤติกรรมที่ส่งผลต่อหายนะของชีวิต เช่น การฆ่าตัวตาย (เพียงแค่คิดก็มีพฤติกรรมนี้แล้ว) การมุ่งร้ายต่อศัตรู หรือความอยากอยู่ยงคงกระพันเห็นต่อความพินาศย่อยยับ เป็นต้น

สัญชาตญาณทั้งสองกลุ่มนี้มีอิทธิพลผลักดันพฤติกรรมของมนุษย์อยู่ตลอดเวลา และมีโอกาสสลับเปลี่ยนไปจากกลุ่มหนึ่งไปเป็นอีกกลุ่มหนึ่งในทันทีทันใด

2.1.3 โครงสร้างแห่งบุคลิกภาพ (Personality Structure) หรือบางครั้งเรียกโครงสร้างแห่งจิต ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับมุมมองว่าเน้นพฤติกรรมภายนอกหรือภายใน คำว่า “บุคลิกภาพ” หมายถึง ผลรวมของพฤติกรรมที่ปรากฏต่อการรับรู้ของผู้อื่น และมีลักษณะค่อนข้างถาวร ฟรอยด์เชื่อว่าบุคลิกภาพมีโครงสร้างที่ประกอบด้วย 3 ส่วน ดังนี้

2.1.3.1 อิด (Id) เป็นส่วนที่กระตุ้นความต้องการของบุคคลและบงการการตอบสนองความต้องการตามหลักแห่งความพึงพอใจ (Pleasure Principle) คือคำนึงความพึงพอใจของตนเองเป็นใหญ่ โดยไม่คำนึงว่าผู้อื่นจะเดือดร้อนหรือไม่ การตอบสนองความต้องการแบบนี้ถือว่าเป็นคนที่ต่ำกว่าเกณฑ์ปกติเพราะสัตว์อื่น ๆ ก็ล้วนกระทำแบบนี้ โดยมีต้องพึงพาการอบรมสั่งสอน

2.1.3.2 อีโก้ (Ego) เป็นส่วนที่กระตุ้นให้บุคคลตอบสนองความต้องการที่เกิดจากอิด โดยไม่ให้อิดบงการการตอบสนอง อีโก้จะตอบสนองตามหลักแห่งความเป็นจริง (Reality Principle) คือคำนึงถึงการอยู่ร่วมกันในสังคมระหว่างตนเองกับผู้อื่น การตอบสนองความต้องการแบบนี้ถือว่าเป็นคนอยู่ในระดับเกณฑ์ปกติของทุกคนทั่วไป เพราะคนเราอาจจะต้องสูญเสียความพอใจไปบ้างเพื่อผู้อื่นจะได้ไม่เดือดร้อน

2.1.3.3 ซูเปอร์อีโก้ (Superego) เป็นส่วนที่บงการการตอบสนองความต้องการของอิด โดยคำนึงถึงหลักแห่งศีลธรรม (Moral Principle) คือคำนึงถึงประโยชน์สุขของผู้อื่น แต่ตนเองอาจทุกข์ก็ได้ ถือว่าเป็นการตอบสนองความต้องการในระดับสูงกว่าเกณฑ์ปกติของทุกคนทั่วไป

โดยทั่วไปความต้องการของบุคคลเกิดจากอิดเท่านั้น โดยมีแรงขับทางเพศและสัญชาตญาณปะปนอยู่ด้วย ส่วนการตอบสนองความต้องการนั้นอีโก้จะเป็นส่วนปฏิบัติการในสภาพการณ์ที่เกิดขึ้น แต่จะได้รับอิทธิพลจากอิด ซูเปอร์อีโก้ หรืออีโก้เอง ซึ่งขึ้นอยู่กับระดับความคิดของบุคคลในขณะนั้น

2.2 ชั้นพัฒนาการทางจิต - เพศ ฟรอยด์อธิบายว่า แรงขับทางเพศ เป็นพลังที่เรียกว่า “ลิบิโด (Libido)” ซึ่งจะไปกระตุ้นร่างกายของบุคคลตามตำแหน่งต่าง ๆ ตามช่วงอายุ เมื่อลิบิโดไปกระตุ้นบริเวณใด บริเวณนั้นจะเกิดภาวะเครียด (Tension) บุคคลจำเป็นต้องหาวิธีการลดภาวะเครียดหากลดภาวะเครียดได้ก็เป็นปกติ แต่ถ้าลดภาวะเครียดไม่สำเร็จจะเกิดภาวะติดค้าง (Fixation) นั่นคือ บุคคลนั้นจะเก็บซ่อน

ความต้องการที่จะแสดงพฤติกรรมลดภาวะเครียดนั้น ๆ เอาไว้ในจิตใจได้สำนึก เพื่อที่จะนำมาแสดงออกในภายหลังเมื่อมีโอกาส พัฒนาการทางจิต - เพศ 5 ขั้นตอน มีดังนี้

2.2.1 ขั้นปาก (Oral Stage) (แรกเกิด - 1 ปี) ลิบิโดไปกระตุ้นบริเวณปาก การดูดจึงเป็นการลดภาวะเครียดของเด็ก แต่เด็กบางคนอาจเกิดภาวะติดค้างได้ ซึ่งอาจเนื่องจากการหย่านมด้วยวิธีการรุนแรง การมีน้องเร็ว การที่มารดามีภารกิจมาก เป็นต้น เมื่อบุคคลนี้เติบโตขึ้นก็อาจมีพฤติกรรมชอบกินเหล้า สูบบุหรี่ กินจุบจิบ จู้จู้ขี้ป่น เป็นต้น

2.2.2 ขั้นทวารหนัก (Anal Stage) (อายุ 1 - 2 ปี) ลิบิโดไปกระตุ้นที่ทวารหนัก การกัก และการปล่อยอุจจาระจึงเป็นการลดภาวะเครียดของเด็ก แต่ถ้าผู้ใหญ่ที่เลี้ยงดูใช้วิธีการเข้มงวดในการฝึกวินัยในการขับถ่าย เด็กจะเกิดภาวะติดค้าง เมื่อโตขึ้น อาจมีนิสัยเสียดจางหรือไม่มีความพอดีในเรื่องความสะอาดและการใช้จ่าย

2.2.3 ขั้นอวัยวะเพศ (Phallic Stage) (อายุ 3 - 5 ปี) ลิบิโดไปกระตุ้นบริเวณอวัยวะเพศ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากเด็กเริ่มสนใจความแตกต่างระหว่างเพศ จึงทำให้ชอบจับต้องอวัยวะเพศเล่น เป็นการลดภาวะเครียด แต่ผู้ใหญ่มักใช้ค่านิยมของตนไปตัดสินพฤติกรรมของเด็กว่าไม่เหมาะสม ซึ่งเป็นการขัดขวางการลดภาวะเครียดของเด็ก ทำให้เด็กเกิดภาวะติดค้าง เมื่อโตขึ้นเด็ก ก็อาจจะชอบแสดงออกในเรื่องเพศ ชอบพูดจาสองแง่สองง่าม หรือให้ความสนใจต่อเรื่องเพศ มากเป็นพิเศษ

ในขั้นนี้มีสิ่งสำคัญเกิดขึ้นคือ เด็กชายเกิดปมโอดิปุส (Oedipus Complex) และเด็กหญิงจะเกิดปมอีเลกตรา (Electra Complex) ซึ่งหมายถึงความรู้สึกของเด็กชายที่รักและติดแม่ เด็กหญิงจะรักและติดพ่อ และเด็กชายจะเลียนแบบพ่อเพื่อให้เป็นที่รักของแม่ ส่วนเด็กหญิงจะเลียนแบบแม่เพื่อให้เป็นที่รักของพ่อ อันส่งผลให้เริ่มมีบุคลิกภาพสอดคล้องกับเพศของตน

2.2.4 ขั้นพัก (Latency Stage) (อายุ 6 - 12 ปี) ขั้นนี้ถือได้ว่าเป็นการพัก แต่มิใช่ว่าไม่มีการกระตุ้นของลิบิโดแต่พฤติกรรมทางเพศเป็นไปอย่างสะเปะสะปะไม่อยู่ที่บริเวณใดบริเวณหนึ่ง โดยเฉพาะ จึงไม่มีภาวะติดค้าง

2.2.5 ขั้นเพศ (Genital Stage) (อายุ 13 - 20 ปี) เป็นช่วงวัยรุ่น ลิบิโดจะไปกระตุ้นบริเวณอวัยวะเพศ และเป็นไปอย่างมี “วุฒิภาวะทางเพศ” กล่าวคือ พร้อมต่อการสืบพันธุ์ การลดภาวะเครียดจึงเป็นการบำบัดความใคร่ด้วยตนเอง (Masturbation) ทั้งนี้เนื่องจากสภาพทางสังคมยังไม่เอื้อต่อการให้บุคคลในวัยนี้มีคูครอง ทั้ง ๆ ที่มีความต้องการทางการสืบพันธุ์สูงมาก

ฟรอยด์อธิบายว่า ช่วงแรกเกิด - 5 ปี เป็นระยะวิกฤต (Critical Original Period)ของชีวิตมนุษย์ เป็นระยะปูพื้นฐานของบุคคลในทุก ๆ ด้าน ถ้าผ่านช่วงนี้ไปแล้ว ถึงแม้จะชดเชยมากเพียงใดก็ไม่สามารถทดแทนกันได้ และหากเกิดประสบการณ์รุนแรงฝังใจ (Traumatic

Experience) ในช่วงนี้ก็จะส่งผลต่อชีวิตที่เหลืออยู่ของบุคคลนั้นตลอดไปเช่นกัน เช่น หากเคยตกจากที่สูงในช่วงนี้ก็อาจทำให้กลัวความสูงมากกว่าคนทั่วไป เป็นต้น

ทฤษฎีพัฒนาการทางจิต – เพศนี้ทำให้เรารู้ว่าควรจะทำอะไรกับเด็กแต่ละวัยอย่างไร เพื่อไม่ให้เกิดภาวะติดค้าง และตระหนักถึงความสำคัญกับช่วงชีวิต 5 ปีแรกของเด็กให้มาก

3. ทฤษฎีพัฒนาการทางจิต - สังคม (Psychosocial Development Theory) ของอิริคสัน

อิริคสัน นักจิตวิทยาชาวเยอรมัน อยู่ในกลุ่มจิตวิเคราะห์ใหม่ (Neo - Freudian) คำว่า “Psychosocial” เป็นเรื่องของารเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ความรู้สึก จิตลักษณะ (Temperamental Characteristics) โดยเน้นให้ความสำคัญกับสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยเชื่อว่าส่งอิทธิพลไปยังพฤติกรรมของบุคคล ซึ่งต่างจาก “Social Psychology” คือจิตวิทยาสังคมนั้นเป็นจิตวิทยาสาขาหนึ่งที่เน้นพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์

3.1 มโนทัศน์พื้นฐาน มีแนวคิดสำคัญดังนี้ (Woolfolk, 2007)

3.1.1 มนุษย์ทุกคนมีความต้องการพื้นฐานอย่างเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงทางจิต - สังคมของเด็กที่เกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น จะมีแบบแผนการพัฒนาเช่นเดียวกันทุกสังคม

3.1.2 พัฒนาการจะเป็นไปตามลำดับขั้น (Hierarchy) โดยพัฒนาการขั้นที่สูงขึ้นจะเกิดขึ้นหลังจากที่ได้มีการพัฒนาในขั้นต้นแล้ว

3.1.3 ตลอดช่วงชีวิตของมนุษย์ จะแบ่งขั้นพัฒนาการออกเป็นขั้น ๆ โดยในแต่ละขั้นจะมีปมขัดแย้งซึ่งเป็นวิกฤตการณ์ (Crisis) ที่แต่ละบุคคลจะต้องประสบ ซึ่งวิกฤตการณ์นี้จะแตกต่างกันไปตามขั้นของการพัฒนา

3.1.4 วิกฤตการณ์ในแต่ละช่วงอายุสำคัญมาก เพราะบุคคลจะต้องพัฒนาความรู้สึกอย่างใดอย่างหนึ่งจากความรู้สึก 2 อย่างที่ตรงข้ามกัน คือความรู้สึกทางบวก (Positive Polarity) กับทางลบ (Negative Polarity)

3.1.5 การพัฒนาทางจิต - สังคม คือการผ่านพ้นวิกฤตการณ์จากขั้นหนึ่งไปสู่อีกขั้นหนึ่ง การพัฒนาที่ดีก็จะก่อให้เกิดบุคลิกภาพที่ดี ซึ่งบุคลิกภาพที่ดีคือการที่บุคคลได้พัฒนาความรู้สึกในทางบวกมากกว่าความรู้สึกในทางลบ

3.2 ขั้นพัฒนาการทางจิต - สังคม อิริคสันแบ่งพัฒนาการไว้ 8 ขั้น ดังนี้ (Cramer, 2007, p. 3)

3.2.1 ความรู้สึกไว้วางใจหรือความรู้สึกไม่ไว้วางใจ (Sense of Trust vs. Mistrust) (แรกเกิด - 1 ปี) วัยนี้ทารกมีความต้องการแต่ไม่สามารถช่วยตัวเองให้สมความปรารถนาได้ ต้องอาศัยผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิด ดังนั้นแม่หรือผู้เลี้ยงดูจึงมีอิทธิพลต่อเด็กทารกสูง “ความคงเส้นคงวา(Consistency)” ในการตอบสนองความต้องการให้ทารกยอมส่งผลต่อพัฒนาการทางบวกหรือลบได้ หากได้รับความพึงพอใจต่อการบรรลุนิยาม

ต้องการเสมอที่จะพัฒนาความรู้สึกไว้วางใจผู้อื่นได้ แต่ถ้าต้องทุกข์ทรมานเนื่องจากไม่ได้รับความช่วยเหลือ ให้บรรลุความต้องการ ทารกจะพัฒนาความรู้สึกไม่ไว้วางใจผู้อื่นแทน

3.2.2 ความเป็นตัวของตัวเองหรือความไม่มั่นใจในตนเอง (Sense of Autonomy vs. Shame and Doubt) (อายุ 1 - 3 ปี) วัยนี้เด็กมีพฤติกรรมหลักคือ การใช้อย่างอิสระต่าง ๆ ในการเคลื่อนไหว และมีความสำคัญสูงมาก ต่อเด็ก เพราะในการกระทำแต่ละกิจกรรมนั้น นับว่าเป็นการได้ครั้งแรก ในชีวิต เช่น เดิน วิ่ง ปีน กระโดด ห้อย โหน หกคะเมน เป็นต้น เมื่อเด็กทำพฤติกรรมอะไรได้จะรู้สึกภูมิใจและชอบแสดงอวดบุคคลรอบข้าง จนถูกมอง ว่าคือ และคนที่ดูแลเด็กมักไม่ต้องการให้มีอุบัติเหตุ ซึ่งเด็กก็มักจะไม่ทราบว่าการกระทำของตนจะส่งผลถึง อุบัติเหตุ ส่วนเด็กที่เคยได้รับอุบัติเหตุก็มักจะลืมง่ายถึงความเจ็บปวดที่ได้รับ เพราะพึงพอใจต่อความท้าทายใน การกระทำที่ตนทำได้มากกว่า ดังนั้นหากผู้ดูแลให้เด็กได้กระทำพฤติกรรมตามที่เด็กต้องการค่อนข้างมาก เด็กก็ จะพัฒนาไปในทางบวกคือรู้สึกเป็นอิสระและมีความมั่นใจในตนเอง แต่ถ้าคอยช่วยหรือห้ามปรามตลอด เด็กก็ จะพัฒนาไปในทางลบคือรู้สึกอับอายอันจะก่อให้เกิดความไม่มั่นใจในตนเอง

3.2.3 ความคิดริเริ่มหรือความรู้สึกผิด (Sense of Initiative vs. Guilt) (อายุ 4 - 5 ปี) วัยนี้เด็กพัฒนาตนเองมาถึงขั้นที่มีความเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น เด็กจึงชอบวิ่ง คั่น ทบ ทำลาย และช่าง ซักถาม จนผู้ใหญ่รำคาญ จึงมีแนวโน้มว่าเด็กจำนวนมากจะพัฒนาการทางลบ เพราะอิทธิพลของผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิด นั้นเอง และเป็นการยากที่จะเห็นผู้ใหญ่ยินยอมต่อพฤติกรรมของเด็กวัยนี้โดยไม่ขัดขวาง เพราะคิดว่าอาจเสี่ยงต่อ ความเป็นสมาชิกในสังคมที่มีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมในอนาคตได้ ผู้ใหญ่มักเชื่อว่าหากวัยเด็กเป็นอย่างนี้ โต ขึ้นก็จะเป็นแบบเดียวกัน ยิ่งเด็กที่ชอบคิดสร้างสรรค์ คิดต่างจากคนอื่นด้วยแล้วยิ่งทำให้ผู้ใหญ่กลัวว่าเด็กจะมี พฤติกรรมเบี่ยงเบน ในที่สุดเมื่อเด็กโตขึ้นก็ไม่กล้าทำอะไร เพราะกลัวความผิด ทำให้ขาดความคิดริเริ่มไป

3.2.4 ความขยันหมั่นเพียรหรือความรู้สึกด้อย (Sense of Industry vs. Inferiority) (อายุ 6 - 11 ปี) วัยนี้ครูจะมีอิทธิพลต่อการพัฒนาของเด็กมาก หากเด็กคนใดเกิดความรู้สึกว่าตนประสบผลสำเร็จ ทาง การเรียนหรือรู้สึกว่าตนทำได้ ตนได้รับความภาคภูมิใจในชีวิตการเรียน เด็กจะพัฒนาไปในทางบวก คือเห็น คุณค่าของตนเองและเกิดกำลังใจ ทางตรงกันข้ามถ้าเด็กไม่ประสบผลสำเร็จทางการเรียนหรือรู้สึกว่าตนทำไม่ได้ ก็ จะพัฒนาไปในทางลบคือรู้สึกมีปมด้อย

3.2.5 ทำความรู้จักตนเองได้หรือความสับสนไม่เข้าใจตนเอง (Sense of Identity vs. Role confusion) (อายุ 12 - 18 ปี) วัยนี้เป็นวัยรุ่น เพื่อนจะมีอิทธิพลต่อการเลียนแบบของวัยรุ่นเพราะวัยรุ่น เป็นวัยที่กำลังแสวงหาหนทางแห่งการเป็นคนร่วมสมัย จึงมองหาต้นแบบที่ชอบ

เพื่อจะได้เลียนแบบ เช่น ดารา นักร้อง นักกีฬา คนเด่นคนดังของสังคม เป็นต้น ซึ่งต้องเป็นต้นแบบที่อยู่ในวัยใกล้เคียงกับเขาด้วย วัยรุ่นที่เลียนแบบผู้อื่นอยู่รำไปจัดอยู่ในประเภทสับสนในบทบาท แต่ผู้ที่เลียนแบบแล้วคำนึงถึงความเหมาะสมของตัวเอง จนกระทั่งหล่อหลอมความเป็นตัวของตัวเองเปลี่ยนแปลงน้อยลงไป คือรู้จักปรับตัวได้ดีก็จะรู้จักตนเองและเข้าใจตนเองได้ดีขึ้น

3.2.6 ความรู้สึกใกล้ชิดสนิทสนมเป็นปีกแผ่นหรือความโดดเดี่ยวอ้างว้าง (Sense of Intimacy vs. Isolation) (อายุ 18 - 35 ปี) วัยนี้เป็นวัยผู้ใหญ่ตอนต้น การพัฒนาทางบวกหรือลบของวัยนี้ขึ้นอยู่กับความสำเร็จและความสมหวังในประสบการณ์ของชีวิตที่ตนผ่านพ้นมา เช่น การศึกษา การประกอบอาชีพ หรือสัมพันธภาพทางสังคม หากบุคคลใดมีความพึงพอใจที่ย่อมพัฒนาไปในทางบวก คือรู้สึกมั่นใจและพร้อมที่จะขยายประสบการณ์ให้ใครต่อใครรับทราบ แต่ถ้าพัฒนาไปในทางลบบุคคลก็ย่อมอยากเก็บงำประสบการณ์แห่งความขมขื่นไว้เป็นความลับ ไม่ต้องการให้ใครล่วงรู้ อันนำไปสู่ความโดดเดี่ยวอ้างว้าง

3.2.7 การทำประโยชน์ให้สังคมหรือการคิดถึงแต่ตนเอง (Sense of Generativity vs. Stagnation) (อายุ 35-65 ปี) วัยนี้เป็นวัยผู้ใหญ่ตอนกลาง บุคคลที่มีความรู้สึกที่ชีวิตของตนมั่นคงเป็นปีกแผ่นย่อมมีแนวโน้มที่จะมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และทำประโยชน์ให้กับสังคมได้ แต่บุคคลที่รู้สึกที่ชีวิตของตนไม่มั่นคงย่อมมุ่งแสวงหาความสุขใส่ตนเอง

3.2.8 ความรู้สึกมั่นคงสมบูรณ์หรือความหมดหวังท้ออาลัย (Sense of Integrity vs. Despair) (อายุ 65 ปีขึ้นไป) วัยนี้เป็นวัยสูงอายุ เป็นวัยที่ยากต่อการเริ่มต้นอะไรใหม่ ๆ ในชีวิตการดำเนินชีวิตตามวิถีของตนที่ผ่านมา หากรู้สึกพึงพอใจผลแห่งการกระทำของตน บุคคลก็จะพัฒนาไปสู่ความสมบูรณ์ในอารมณ์ รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า ส่วนบุคคลที่ไม่พึงพอใจในชีวิตที่ผ่านมา ก็จะมีสภาพที่หมดหวังท้ออาลัย มีชีวิตอยู่ไปวัน ๆ

ทฤษฎีพัฒนาการทางจิต - สังคมของอีริกสันส่งผลให้วงการศึกษาดำเนินตัวอย่างน้อยที่สุด 2 เรื่องคือ สัมพันธภาพระหว่างบุคคลและการรับรู้เกี่ยวกับตนเอง ซึ่งทั้ง 2 สิ่งนี้เป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการพัฒนาแต่ละช่วงวัยของผู้เรียน นอกจากนี้ครูที่นำขั้นพัฒนาการมาใช้เป็นแนวคิดพื้นฐาน ในการจัดการเรียนรู้อาจจะสามารถช่วยพัฒนาให้ผู้เรียนมีบุคลิกภาพหรือคุณลักษณะที่พึงประสงค์ได้

4. ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม (Moral Development Theory) ของโคห์ลเบิร์ก

พรหมทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ (2549) ได้อธิบายถึงแนวคิดทฤษฎีโคห์ลเบิร์ก (Kohlberg) นักจิตวิทยาชาวอเมริกัน ผู้มีแนวคิดเช่นเดียวกับพอลพิอาเจต์ คือสนใจพฤติกรรมภายใน หรือความรู้ความเข้าใจของบุคคลที่แสดงพฤติกรรมต่าง ๆ แต่เน้นศึกษาไปที่การตัดสินใจจริยธรรม คือเรื่องความดีหรือไม่ดีของพฤติกรรม ซึ่งโคห์ลเบิร์กเห็นว่าเหตุผลที่บุคคลหนึ่ง ๆ มีต่อการกระทำแต่ละพฤติกรรมของเขาแต่ละอย่าง เป็นเครื่องชี้ระดับจริยธรรมของเขาว่าสูงหรือต่ำ ซึ่งเด็กอายุ

น้อย ๆ มักมีระดับจริยธรรมต่ำกว่าบุคคลอายุมาก ๆ แต่อายุก็มีใช้เกณฑ์กำหนดระดับจริยธรรม เพราะเหตุผลที่บุคคลยกขึ้นมาอ่า่นั้นมีความสำคัญต่อการแสดงพฤติกรรมมากกว่า ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

4.1 มโนทัศน์พื้นฐาน มีแนวคิดสำคัญดังนี้

4.1.1 พัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลจะผ่านไปตามลำดับขั้นพัฒนาการ(Sequential Stage) โดยมีพื้นฐานจากการให้เหตุผลเชิงตรรกศาสตร์ตามการศึกษาของพิวาเจต์เหตุผลเชิงจริยธรรมจะมีความสัมพันธ์ทางบวกกับเหตุผลทางตรรกศาสตร์

4.1.2 การรับรู้ทางสังคม (Social Perception) และบทบาททางสังคม (Role Taking) ของแต่ละบุคคลจะมีความสัมพันธ์ในลักษณะปฏิสัมพันธ์ (Interaction) กับพัฒนาการทางจริยธรรม

4.1.3 บุคคลที่จะมีจริยธรรมขั้นสูงหรือการใช้เหตุผลทางจริยธรรมขั้นสูงได้จะต้องสามารถใช้เหตุผลเชิงตรรกศาสตร์และความสามารถในการรับรู้สังคมในระดับสูงก่อน

4.2 ขั้นพัฒนาการทางจริยธรรม โคห์ลเบิร์กแบ่งไว้ 3 ระดับ 6 ขั้น ดังนี้

(Dushkin, 2007)

4.2.1 ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (Preconventional Level) (อายุระหว่าง 2 - 10 ปี)

ผู้ที่อยู่ระดับนี้ยังไม่เข้าใจกฎเกณฑ์ของสังคม แต่จะรับกฎเกณฑ์และข้อกำหนดว่าดีหรือไม่ดีจากผู้มีอำนาจเหนือตน เช่น พ่อ แม่ ครู หรือเด็กที่โตกว่า จริยธรรมในระดับนี้คือหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษและการคิดถึงผลตอบแทนที่จะได้รับ เหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับนี้มี 2 ขั้นย่อย คือ

4.2.1.1 การลงโทษและการเชื่อฟัง (Punishment Obedience Orientation)

ขั้นนี้จะคิดว่า พฤติกรรมดีคือพฤติกรรมที่แสดงแล้วได้รางวัล ส่วนพฤติกรรมไม่ดีคือพฤติกรรมที่แสดงแล้วได้รับการลงโทษ

4.2.1.2 กฎเกณฑ์เป็นเครื่องมือเพื่อประโยชน์ของตน (Instrumental Relativist Orientation) ขั้นนี้จะเชื่อฟังหรือทำตาม ถ้าคิดว่าตนเองจะได้รับประโยชน์หรือได้รับความพึงพอใจ

4.2.2 ระดับตามกฎเกณฑ์ (Conventional Level) (อายุระหว่าง 10 - 16 ปี) ผู้ที่อยู่ระดับนี้ส่วนใหญ่สามารถที่จะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคม เพราะรู้ว่าเป็นกฎระเบียบที่จะต้องปฏิบัติตาม เหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับนี้มี 2 ขั้นย่อย คือ

4.2.2.1 ความคาดหวังและการยอมรับของสังคมสำหรับเด็กดี (Good Boy-Nice Girl Orientation) ขั้นนี้เป็นกรกระทำตามกฎเกณฑ์ของสังคมเพื่อให้ได้รับการยอมรับว่าเป็นเด็กดี

4.2.2.2 กฎและระเบียบ (Law and Order Orientation) ขั้นนี้เป็นขั้นที่ยอมรับ

ในอำนาจและกฎเกณฑ์ของสังคม และพร้อมที่จะปฏิบัติตามด้วยเหตุผลที่ว่า พฤติกรรมของตนสอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของสังคม หรือบรรทัดฐานทางสังคม เช่น กฎหมายหรือระเบียบแบบแผนต่าง ๆ ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนศีลธรรม

4.2.3 ระดับเหนือกฎเกณฑ์ (Postconventional Level) (อายุ 16 ปีขึ้นไป) ระดับนี้มักเป็นบุคคลที่อายุมากและมีวุฒิภาวะด้านต่าง ๆ สูง เหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับนี้มี 2 ขั้นย่อย คือ

4.2.3.1 สัญญาสังคม (Social Contract Orientation) ขั้นนี้เป็นขั้นที่เน้นถึงความสำคัญของมาตรฐานทางจริยธรรมที่ทุกคนหรือคนส่วนใหญ่ในสังคมยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง สมควรปฏิบัติตาม โดยพิจารณาถึงสิทธิประโยชน์ของกันและกัน ในขั้นนี้สิ่งถูก - ผิดจะขึ้นอยู่กับค่านิยมและความคิดเห็นของแต่ละบุคคล

4.2.3.2 หลักการจริยธรรมที่เป็นสากล (Universal Ethical Principle Orientation) ขั้นนี้เป็นขั้นที่แต่ละบุคคลเลือกที่จะปฏิบัติตามหลักการทางจริยธรรมด้วยตัวของตัวเอง และเมื่อเลือกแล้วก็มีความคงเส้นคงวาในการนำไปปฏิบัติเป็นหลักการ เพื่อมนุษยธรรม เพื่อความเสมอภาคในสิทธิมนุษยชน และเพื่อความยุติธรรมของมนุษย์ทุกคน ตัวอย่างเช่น การต่อต้านเผด็จการ การเป็นหมอมองชาวบ้านผู้ยากไร้ การเป็นครูของผู้ด้อยโอกาส การเป็นทนายความของคนยาก การเป็นตำรวจตจฉน การเป็นนักการเมืองที่ใจซื่อมือสะอาด เป็นต้น

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบิร์ก ทำให้ครูรู้ว่าเด็กเล็กจะมีการตอบสนองข้อขัดแย้งในเรื่องจริยธรรมแตกต่างจากเด็กโต ซึ่งในการจัดการเรียนรู้นั้นครูควรกระตุ้นให้เด็กได้สื่อแนวคิดนั้น ๆ ออกมาโดยสร้างบรรยากาศที่สามารถกระตุ้นให้ผู้เรียนอภิปรายได้อย่างอิสระ และใช้สถานการณ์ตัวอย่างหรือเหตุการณ์จริงที่เกิดขึ้นในห้องเรียนมา กระตุ้นให้ผู้เรียนตระหนักถึงการมีจริยธรรม

ต่อไปนี้เป็นกรเปรียบเทียบทฤษฎีพัฒนาการที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น โดยใช้อายุเป็นเกณฑ์ (โดยอนุโลม) ในการเทียบเคียง

ตารางที่ 2 สรุปทฤษฎีพัฒนาการทั้ง 4 ทฤษฎี

อายุ	พือาเจต์	ฟรอยด์	อิริคสัน	โคห์ลเบิร์ก
แรกเกิด	1. การสัมผัสและการเคลื่อนไหว	1. ปาก	1. ความรู้สึกไว้วางใจหรือความรู้สึกไม่ไว้วางใจ	

ตารางที่ 2 (ต่อ)

อายุ	พือาเจต์	ฟรอยด์	อิริคสัน	โคห์ลเบิร์ก
2		2. ทวารหนัก	2. ความเป็นตัวของตัวเองหรือความไม่มั่นใจในตนเอง	1. ก่อนกฎเกณฑ์
4	2. ก่อนเข้าสู่การคิดแก้ปัญหา	3. อวัยวะเพศ	3. ความคิดริเริ่มหรือความรู้สึกผิด	
12	4. คิดแก้ปัญหาเชิงนามธรรม	5. เพศ	5. ทำความรู้จักตนเองได้หรือความสับสนไม่เข้าใจตนเอง	3. เหนือกฎเกณฑ์
14			6. ความรู้สึกใกล้ชิดสนิทสนมเป็นปึกแผ่นหรือ	
16			ความโดดเดี่ยวอ้างว้าง	
18			7. การทำประโยชน์ให้สังคมหรือ	
20			การคิดถึงแต่ตนเอง	
40			8. ความรู้สึกมั่นคงสมบูรณ์หรือ	
60			ความหมดหวังทอดอาลัย	
80				

สรุปได้ว่าพัฒนาการ คือการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ของมนุษย์อย่างมีระเบียบแบบแผน อย่างต่อเนื่อง เป็นไปตามลำดับขั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ก้าวหน้าด้านคุณภาพ ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ และสมอง พร้อมทั้งในแนวทางที่เสื่อมถอยลงด้วย

ทฤษฎีพัฒนาการ ได้แก่ ทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญาของพือาเจต์ ทฤษฎีพัฒนาการทางจิต - เพศของฟรอยด์ ทฤษฎีพัฒนาการทางจิต - สังคมของอิริคสันและทฤษฎีพัฒนาการ

ทางจริยธรรมของโคห์ลเบิร์ก ซึ่งแต่ละทฤษฎีก็มีจุดเน้นและมุมมองที่ต่างกัน โดยทุกทฤษฎีจะกล่าวถึงพัฒนาการ โดยใช้อายุเป็นเกณฑ์ในการอธิบาย แนวคิดของแต่ละทฤษฎีจะช่วยให้ครูเข้าใจว่าพฤติกรรมของผู้เรียนแต่ละอย่างจะเปลี่ยนแปลงไปตามการเจริญเติบโต เมื่อครูเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของผู้เรียน จะช่วยลดช่องว่างระหว่างวัย ลดความขัดแย้งทางความคิด และสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม

บรรณานุกรม

- ถวิล ธาราโกชน และศรัณย์ คำวิสุข. (2548). *จิตวิทยาทั่วไป* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: ทิพย์วิสุทธิ.
พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. (2549). *ทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการ* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Boatman, A. M. (2007). *Education theory handbook*. Retrieved May 7, 2007, from <http://www.Theshop.net/aboardman/edtheory.htm>
- Dushkin, A. (2007). *Kohlberg's theory of moral development*. Retrieved May 7, 2007, from <http://www.Dushkin.Com/connectext/psy/ch03/kohlberg.html>
- Hurlock, E. B. (1984). *Child Development* (6th ed.). Auckland: McGraw - Hill.
- Piaget, J. (1990). *The child's conception of the world*. New York: Littlefield Adams.
- Springston, T. (2007). *Jean Piaget's theory of development*. Retrived May 7, 2007,
from <http://www.Snycorva.cortland.edu/~andersmd/piaget/open.html>
- Woolfolk, A. E. (2007). *Educational psychology* (10th ed.). Boston: Allyn & Bacon.

The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions. It emphasizes that every entry, no matter how small, should be recorded to ensure the integrity of the financial statements. This includes not only sales and purchases but also expenses, income, and any other financial activity.

The second part of the document provides a detailed breakdown of the accounting cycle. It outlines the ten steps involved in the process, from identifying the accounting entity to preparing financial statements. Each step is explained in detail, with examples provided to illustrate the concepts.

The third part of the document focuses on the classification of accounts. It discusses the different types of accounts, such as assets, liabilities, equity, revenue, and expense accounts, and how they are used in the accounting process. It also explains the relationship between these accounts and the accounting equation.

The fourth part of the document covers the recording of transactions. It describes the process of journalizing, which involves recording each transaction in a journal. It also discusses the importance of debits and credits and how they are used to record transactions.

The fifth part of the document discusses the posting process. It explains how the journal entries are transferred to the ledger accounts. It also discusses the importance of balancing the ledger and how to identify and correct errors.

The sixth part of the document covers the preparation of financial statements. It discusses the different types of financial statements, such as the balance sheet, income statement, and statement of cash flows, and how they are prepared. It also explains the importance of these statements in providing information to stakeholders.

The seventh part of the document discusses the closing process. It explains how the temporary accounts, such as revenue and expense accounts, are closed to the permanent accounts, such as the equity account. It also discusses the importance of closing the books at the end of the accounting period.

The eighth part of the document covers the correction of errors. It discusses the different types of errors, such as recording errors and omission errors, and how they are corrected. It also explains the importance of maintaining accurate records and how to prevent errors from occurring.

The ninth part of the document discusses the use of accounting software. It explains how accounting software can be used to automate the accounting process and how it can help to improve the accuracy and efficiency of the system.

The tenth part of the document covers the final steps of the accounting cycle. It discusses the importance of reviewing the financial statements and how to use them to make informed decisions. It also explains the importance of maintaining accurate records and how to prevent errors from occurring.